

Nr 85.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående bemyndigande att iordningställa vissa åbolägenheter; given Stockholms slott den 21 februari 1947.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 februari 1947.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, anför efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet följande.

Inledning.

Den 15 juni 1934 antog Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande (prop. nr 268, r. skr. nr 349) ett av Svenska kvinnors vänsterförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund gjort erbjudande att till kronan med äganderätt överlåta ett av Elisabeth Tamm till förbunden skänkt område om cirka 45,9 hektar åker och 4,9 hektar hagmark av egendomen Fogelstad med underlydande fastigheter i Julita socken, Södermanlands län. Vid gåvan hade

knutits det villkoret, att området skulle styckas i för jordbruksändamål lämpligt stora lotter att under åborätt, som icke kunde lösas, upplåtas åt för detta ändamål lämpliga, i jordbruksarbete kunniga arbetslösa eller i övrigt medellösa personer. Sedan Kungl. Maj:t den 28 juni 1935 förordnat, att området skulle ställas under domänstyrelsens förvaltning samt delas i fem närmare angivna lotter, uppläts området genom länsstyrelsens i Södermanlands län försorg i fem åbolägenheter med tillträdesdag den 14 mars 1936. I samband med tillträdet beviljades varje åbo ett jordbruksegnahemslån å 9 000 kronor och ett premielån för nybyggnad av bostadshus och ekonomibyggnader å 1 500 kronor. Enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t (1937 års statsverksprop. bil. 8, p. 13, r. skr. nr 93) lämnades av statens jordnämnd till en var av åborättsinnehavarna för anskaffande av jordbruksinventarier, utsåde m. m. ett lån ur arrendelånefonden å 4 000 kronor. Även krislån till belopp, varierande mellan 600 kronor och 1 500 kronor, beviljades åborättsinnehavarna.

Sedermera ha till jordbruksdepartementet inkommit ett flertal framställningar rörande åbolägenheterna. Sålunda ha åborättsinnehavarna i en i maj 1942 till departementet inkommen skrift hemställt, att lägenheterna måtte genom statens försorg bliva elektrifierade. Svenska kvinnors vänsterförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund ävensom Elisabeth Tamm, i egenskap av ursprunglig donator, ha i en skrift, som i juni 1943 inkommit till departementet, anhållit att donationsvillkoren finge såtillvida ändras, att ur dessa skulle utgå orden arbetslösa eller i övrigt medellösa, i följd varav bestämmelsen skulle komma att innehålla, att åborätt skulle upplåtas åt lämpliga, i jordbruksarbete kunniga personer. I en i maj 1944 till jordbruksdepartementet inkommen skrivelse har länsstyrelsen i Södermanlands län hemställt om ändring i det av förbunden överlåtna jordområdets uppdelning i åbolägenheter. Av den utredning, som förebragtes i anledning av nu nämnda framställningar, framgår att fyra av de fem åborättsinnehavarna icke varit i stånd att på tillfredsställande sätt erlægga avgälder samt amorteringar och räntor å erhållna lån. Det hade icke varit möjligt för åborättsinnehavarna att bekosta elektrifiering av åbolägenheterna eller ställa säkerhet för därav föranledda kostnader, och elektrifiering med därav följande reducering av jordbrukets driftskostnader hade därför icke kommit till stånd. På grund av de ekonomiska svårigheterna hade fyra av åborättsinnehavarna lämnat sina lägenheter. En av dem hade år 1945 försatts i konkurs. Till betalning förfallna oguldna avgälder, amorteringar och räntor för de fyra lägenheter, vilkas innehavare haft särskilt stora svårigheter, hade den 1 januari 1946 uppgått till belopp, varierande mellan 1 300 och 4 200 kronor, medan motsvarande belopp för den femte åborättsinnehavaren utgjort endast något mer än 100 kronor. Sistnämnda åbo hade sannolikt varit den ende, som vid tillträdet i någon mån haft egna tillgångar, och han hade därjämte troligen erhållit bistånd av sina barn.

På grund av vad som framkommit vid utredningen uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 25 januari 1946 åt egnahemsstyrelsen att skyndsamt verk-

ställa den ytterligare utredning, som kunde finnas erforderlig i syfte att få till stånd en förenklad administration av ifrågavarande åbolägenheter och i olika avseenden bereda lägenheterna större ekonomisk bärkraft.

I skrivelse av den 29 november 1946 har egnahemsstyrelsen inkommit med utredning och förslag i ämnet, varjämte styrelsen sedermera överlämnat yttranden från Svenska kvinnors vänsterförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och Elisabeth Tamm ävensom innehavaren av en av åbolägenheterna, Axel Karlsson. Över egnahemsstyrelsens utredning och förslag ha efter remiss yttranden avgivits av statskontoret, domänstyrelsen, riksräkenskapsverket, länsstyrelsen i Södermanlands län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i samma län.

Egnahemsstyrelsens förslag.

Egnahemsstyrelsens förslag innebär följande.

Ifrågavarande jord borde överflyttas från statens domäners fond till den av egnahemsstyrelsen förvaltade jordfonden. Länsstyrelsens i Södermanlands län befattning med åbolotterna borde upphöra och i stället borde dessa ställas under egnahemsstyrelsens tillsyn och förvaltning. Därest en sådan överflyttning icke kunde äga rum utan ändring i lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord, borde en utredning företagas i syfte att få till stånd en dylik ändring. Lägenheternas bärkraft borde ökas genom förändrad uppdelning av jorden samt genom lägenheternas elektrifiering. Därest länsstyrelsens befattning med lägenheterna överflyttades till egnahemsstyrelsen, borde förordnas, att lägenheterna skulle vara slutligt redovisade på arrendeegnahmetsfonden samt att kostnaderna för förslagets genomförande, vilka kunde förskötteras från jordfonden, skulle täckas från medel, som anvisats under arrendeegnahmetsfonden. Dessa kostnader kunde beräknas till omkring 10 500 kronor. Donationsvillkoren borde ändras på föreslaget sätt.

Till motivering av förslaget har egnahemsstyrelsen anfört.

En viss förenkling i administrationen skulle otvivelaktigt åstadkommas om den med åborätt nu upplåtna marken överfördes till egnahemsstyrelsens förvaltning. Domänstyrelsens befattning med fastigheterna skulle nämligen då upphöra. Kvar står emellertid den olämpliga dualism, som består i att en statlig myndighet — länsstyrelsen — handhar åborättsupplåtelse och tillsynen över upplåten jord, medan en annan statlig myndighet — egnahemsorganisationen — handhar förvaltningen av åborättsfastigheterna i vissa andra avseenden ävensom belåningen av åborätterna. Det kan ifrågasättas, huruvida en enhetlig förvaltning kan åstadkommas på annat sätt än genom ändrad lagstiftning.

Enligt 2 § lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord tillkommer det länsstyrelsen att, sedan i vederbörlig ordning bestämmelse meddelats om jords upplåtelse under åborätt, träffa avtal om jordens upplåtande till åbo samt ha tillsyn över upplåten jord. Bestämmelser om kronojords upplåtelse under åborätt ha meddelats i förordningen den 6 juni 1929 (nr 176) angående försäljning i vissa fall av kronoegendom m. m. samt förordningen den 25 maj 1945 (nr 262) i samma ämne. Jämlikt 4 § i sistnämnda förordning äger domänstyrelsen, när styrelsen finner lämpligt, väcka frå-

ga om försäljning av egendom eller dess upplåtande under åborätt eller tomt-rätt. Enligt 18 § samma förordning må upplåtelse under åborätt och tomt-rätt ske på villkor, som Kungl. Maj:t bestämmer. Ett av motiven till 1926 års åborättslag torde ha varit att genom den upplåtelseform, som åborätten innebär, främja bildandet av jordbruksegnahem. Utvecklingen på egnahemslagstiftningens område har emellertid efter tillkomsten av nämnda lag gått efter andra linjer. Här må endast i korthet nämnas de under senare år vidtagna lagstiftningsåtgärderna på detta område. 1928 års författningar angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten innehålla sålunda bestämmelser om jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet. Denna verksamhet, som omhänderhades av hushållningssällskapens egnahemsnämnder, avsåg att underlätta för lämpliga jordsökande personer att antingen förvärva tjänlig jord till bildande av jordbruksegnahem eller utveckling av ofullständiga jordbruk eller att frilösa arrendejordbruk huvudsakligen av den storlek, att egnahemslån kunde ifrågakomma för arrendejordbrukets förvärvande. Enligt kungörelsen den 15 juni 1934 (nr 279) om arrendeegnahem skulle, i syfte att skapa stadigvarande arbetstillfällen för självförsörjning, från kronan tillhörig och för ändamålet avsedd jord lägenheter kunna upplåtas på arrende med rätt för arrendatorn att inlösa till honom upplåten lägenhet. Verksamheten omhänderhades av statens jordnämnd. Genom 1940 års egnahemsförfattningar slutligen har verksamheten för jordförmedling och jordanskaffning samt för upplåtelse av arrendeegnahem överflyttats på den statliga egnahemsorganisationen.

Av det sagda torde framgå, att efter tillkomsten av 1926 års åborättslag statliga organ inrättats, vilka haft jordanskaffnings- och jordförmedlingsverksamhet för egnahemsändamål till en huvuduppgift. Detta kan icke sägas vara fallet med de organ, som omhänderhava åborättsupplåtelse, nämligen domänstyrelsen och länsstyrelserna. Det uppdrag, som nu givits egnahemsstyrelsen med avseende å möjligheterna att få till stånd en förenklad administration av åbolägenheterna, synes aktualisera frågan huruvida icke domänstyrelsens och länsstyrelsernas befattning med åborättsupplåtelse överhuvud taget bör överflyttas på egnahemsorganisationen.

Egnahemsstyrelsen har på grund härav övervägt att föreslå, att en utredning verkställs rörande ändrade grunder för åborättsupplåtelse enligt 1926 års lag om upplåtelse under åborätt av viss jord, i huvudsak åsyftande att länsstyrelsernas befattning med åborättsupplåtelse överflyttas på egnahemsorganisationen eller det organ, som kan komma att övertaga styrelsens arbetsuppgifter, samt att all med åborätt upplåten jord överflyttas från domänstyrelsens till egnahemsstyrelsens eller motsvarande organs förvaltning. Emellertid ifrågasätter styrelsen, huruvida icke Kungl. Maj:t skulle kunna förordna, att länsstyrelsens befattning med ovannämnda åbolägenheter vid Fogelstad skall överföras till egnahemsstyrelsen utan att åborättslagen ändras.

Egnahemsstyrelsen har därjämte uttalat, att det syntes förenat med vissa svårigheter att vidtaga åtgärder i syfte att bereda ifrågavarande lägenheter större ekonomisk bärkraft, innan frågan om förenklingen av dessas administration lösts, men att styrelsen med hänsyn till ärendets brådskande natur likväl ansett sig böra framlägga ett förslag i detta avseende, som borde kunna genomföras omedelbart oavsett huruvida ändringar i lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord kunde erfordras eller icke. Sålunda har styrelsen — efter att ha erinrat att allenast en av åborättsinnehavarna alltjämt inne-

hade sin lott — föreslagit, att åbolägenheternas antal genom ändrad indelning av jorden minskades från fem till tre enligt ett av styrelsen närmare utformat förslag samt att de byggnader, som härigenom bleve ändamålslösa från jordbrukssynpunkt, jämte tomtmark avskildes för försäljning såsom bostadsfastigheter. Köpeskillingarna för dessa bostadsfastigheter borde i första hand användas för inlösen av de egnahemslån, som graverade respektive lägenheter. Styrelsen, som ansåge det önskvärt men för närvarande omöjligt att anskaffa skogsmark till åbolägenheterna, hade funnit, att genom en ändrad indelning i enlighet med styrelsens förslag tre bärkraftiga familjejordbruk om mellan 15 och 20 hektars areal skulle kunna bildas.

Beträffande övriga för åbolägenheternas iordningställande erforderliga åtgärder och fördelningen av kostnaderna för samtliga åtgärder enligt förslaget har egnahemsstyrelsen anfört.

I enlighet med bestämmelserna i 10 § kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 589) angående den statliga egnahemsverksamheten torde styrelsen ha möjligheter att — sedan åborättsfastigheterna överförts från statens domäners fond till den under egnahemsstyrelsens förvaltning stående jordfonden — utan särskilt bemyndigande iordningställa fastigheterna, varvid egnahemsstyrelsen bland annat avser att elektrifiera fastigheterna samt bekosta erforderliga lantmåteriförrättningar. Kostnaderna för dessa åtgärder samt för fastigheternas iordningställande i övrigt böra enligt styrelsens mening gäldas av jordfonden.

Frågan om den slutliga redovisningen av fastigheterna och den slutliga täckningen av kostnaden är emellertid härmed icke löst, enär jordfonden har karaktären av en förlagsfond. Skulle länsstyrelsernas befattning med åborättsupplåtelseorna överflyttas till egnahemsorganisationen, torde ifrågasvarande fastigheter slutligt böra vara redovisade på arrendeegnahmetsfonden, varifrån även kostnaderna för fastigheternas iståndsättande i så fall böra täckas. För arrendeegnahmetsfonden gällande bestämmelser, vilka meddelats genom Kungl. Maj:ts brev den 15 juni 1934, torde därvid böra kompletteras så, att fonden kan användas för ifrågasvarande ändamål.

I samband med att åbor antagas till de tre nya åbolägenheterna böra åborna få ikläda sig återbetalningsskyldighet för av egnahemsstyrelsen förskottrade medel för elektrifiering och byggnadernas iordningställande i övrigt. Den på varje åbo belöpande kostnaden torde böra förräntas efter en räntefot av 3,6 procent och vara återbetald inom högst 6 år.

Som den med åborätt upplåtna marken utan vederlag överlämnats till domänstyrelsen, torde den kunna utan vederlag överföras från statens domäners fond till jordfonden.

Yttrandena.

Domänstyrelsen, länsstyrelsen i Södermanlands län och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i länet ha förklarat sig icke ha något att erinra mot egnahemsstyrelsens förslag.

Statskortoret, som yttrat sig endast i fråga om förslaget till förenklad administration av åbolägenheterna, har lämnat detta utan erinran men framhållit, att riksdagens medverkan torde vara erforderlig för förslagets genomförande.

Riksräkersskapsverket har anfört följande.

Utan ändring av gällande, med riksdagens medverkan utfärdade författningar torde beslut ej kunna meddelas vare sig om överflyttning av länsstyrelsernas befattning med åborättsupplåtelser på egnahemsorganisationen eller om överflyttning till denna organisation från domänstyrelsen av förvaltningen i övrigt av under åborätt upplåten jord. I betraktande av den utveckling, som ägt rum, synes det emellertid lämpligt, att en sådan ändring genomföres och att alltså alla de med upplåtelse av åborätt och förvaltningen i övrigt av under åborätt upplåten jord sammanhängande uppgifter, som för närvarande åvila länsstyrelserna och domänstyrelsen, anförtros åt egnahemsorganisationen eller det organ, som framdeles kan komma att sättas i dess ställe.

Egnahemsstyrelsen har förutsatt, att nu ifrågavarande åborättsfastigheter tills vidare skola redovisas å jordfonden samt att beslut om fastigheternas slutliga redovisning å arrendeegnahemsfonden skall meddelas, sedan såväl domänstyrelsens som länsstyrelsens uppgifter med avseende å fastigheterna övertagits av egnahemsstyrelsen. Beslut torde emellertid ej kunna meddelas om fastigheternas redovisning å någonda av dessa fonder, förrän förenämnda författningsändringar genomförts. Egnahemsstyrelsen torde vidare icke äga befogenhet att enbart med stöd av bestämmelser i sin instruktion från jordfonden bestrida kostnaderna för fastigheternas iordningställande, förrän beslut meddelats om fastigheternas slutliga redovisning å arrendeegnahemsfonden. I avbidan på att sådant beslut kan meddelas, synes emellertid särskilt bemyndigande kunna utverkas av riksdagen att tills vidare förskottsvis bestrida angivna kostnader från jordfonden.

Egnahemsstyrelsen synes kunna lämnas sagda bemyndigande samt erhålla uppdrag att vidtaga därmed avsedda åtgärder i samråd med domänstyrelsen och länsstyrelsen utan att nu gällande bestämmelser härigenom trädas för nära.

Svenska kvinnors vänsterförbund och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* ha understrukit önskvärdheten av att åbolägenheternas administration koncentrerades hos egnahemsstyrelsen samt förklarat sig icke vilja motsätta sig den föreslagna ändringen i lägenheternas uppdelning, och *Elisabeth Tamm* har uttalat, att hon icke ville motsätta sig egnahemsstyrelsens förslag under förutsättning av de båda förbundens godkännande.

Axel Karlsson såsom ende kvarvarande åborättsinnehavare har icke haft något att erinra mot förslaget genomförande.

Departementschefen.

Sedan förutnämnda donation mottagits av statsmakterna, förordnade Kungl. Maj:t, i enlighet med en av den ursprungliga donatorn uttryckt önskan, att uppdelningen av jorden skulle ske på sådant sätt, att fem ungefär likvärdiga åbolägenheter bildades. Av utredningen torde emellertid framgå, att lägenheterna icke varit tillräckligt stora för att de skulle kunna giva sina innehavare och dessas familjer deras försörjning samtidigt som avkastningen från lägenheterna lämnade medel till förräntning och amortering av det i dem nedlagda kapitalet. En utvidgning av lägenheterna synes därför önskvärd och torde lämpligen kunna ske genom att jorden omfördelas så

att förslagsvis endast tre lägenheter bildas. Frågan härom torde jag framdeles, sedan riksdagen tagit ståndpunkt till vad jag i det följande kommer att föreslå, ånyo få anmäla för Kungl. Maj:t.

Att betydande olägenheter uppkomma till följd av att ett flertal olika myndigheter ha att befatta sig med åbolägenheternas administration synes uppenbart. Särskilt framträdande torde dessa olägenheter bliva vid ett iordningställande av fastigheterna i samband med genomförandet av en ändrad indelning. Att sammanföra administrationen till egnahemsstyrelsen torde dock påkalla ändringar i åborättslagen. Frågan härom synes till en del sammanhånga med vissa spörsmål rörande jordbrukets rationalisering och torde därför icke lämpligen böra upptagas till behandling i detta sammanhang. Emellertid synes det mig ändamålsenligt att egnahemsstyrelsen i samarbete med de övriga myndigheter, som skola handhava ärenden rörande lägenheterna, föranstaltar om de åtgärder, som erfordras för deras iordningställande. Dessa åtgärder torde egnahemsstyrelsen icke kunna bekosta med medel, som stå till styrelsens förfogande. Då det synes angeläget, att lotterna snarast bringas i ändamålsenligt skick, torde det vara lämpligt att bemyndigande utverkas av riksdagen att bestrida kostnaderna från jordfonden.

Mot framställningen om ändring i donationsvillkoren torde icke vara något att erinra.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att medgiva,

att för iordningställande av åbolotterna å kronan tillhöriga området av egendomen Fogelstad med underlydande fastigheter i Julita socken, Södermanlands län, nödiga kostnader må bestridas med jordfondens medel.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gunnar Eklund.